

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 05.11.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 02.12.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year: 2020, Sayı/Issue: 6, Sayfa/Page: 20-37

DOI: 10.48131/jscs.822256

SİVİL TOPLUM VE ULUS DEVLET

Yaşar YEŞİLYURT¹

Öz

1980'li yıllardan sonra küreselleşmenin hem dünyada hem de Türkiye'de etkisini ve ağırlığını hissettirmesiyle birlikte ulus devlet tartışmaları ekseninde birçok konu gibi sivil toplum-devlet ilişkisi de yoğun bir biçimde tartışma konularından biri hâline gelmiştir. Küreselleşmiş kapitalist düzen, sivil oluşumları desteklerken aynı zamanda yerel düzlemde zaman zaman sivil toplumun ulus devletle karşı karşıya kalmasını destekleyen ve ulus devlet üzerinde sivil toplum aracılığı ile baskı kurmaya çalışan bir görüntü vermektedir. Dolayısıyla ulus devlet, küreselleşme, sivil toplum bağlamlarında bu ilişkinin seyrini analiz etmek önemli hâle gelmektedir. Çünkü bu konu aynı zamanda ulus devlet güçleniyor mu yoksa zayıflıyor mu eksenindeki tartışmalarla da ilgili olması bakımından önemlidir. Bu çalışmada ulus devlet gibi homojenleşmeyi esas alan bir yapıda sivil toplum alanının özerkliğini nasıl koruyabileceği tartışılmakta ve ulus devlet ile sivil toplum örgütlenmeleri arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmaktadır. Sivil toplum ulus devlet ile millet arasında bir köprü vazifesi işlevi yaparak devlet ile millet arasında bir denge kurmaktadır. Çalışmamda küreselleşmenin artmasıyla birlikte sivil toplum kuruluşlarının, ulus devlet politikalarının belirlenmesinde ve ulus devletin varlığını sürdürmesinde ki rolünün arttığına vurgu yapılmaktadır. Bunu vurgularken de özellikle 1980'den sonra küreselleşmenin etkisi ile birlikte Türkiye'de sivil toplumla ilgili gelişmelere kısaca değinilerek ulus devlet sivil toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin anlaşılmasına yönelik bir okuma yapmak amacı güdülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Sivil Toplum, Küreselleşme, Türkiye

CIVIL SOCIETY AND NATIONAL STATE

Abstract

After the 1980s, globalization both in the world, along with feel the impact in Turkey and weight as many issues in the nation-state discussions axis civil society-state relationship has come into one of an intensely debated. While the globalized capitalist order supports civil organizations, it also gives an image at the local level that sometimes supports civil society's confrontation with the nation-state and tries to put pressure on the nation-state through civil society. Therefore, it becomes important to analyze the course of this relationship in the contexts of nation-state, globalization and civil society. Because this issue is also important in terms of being related to the debates on whether the nation-state is getting stronger or weakened. In this study, it is discussed

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, yasar.yesilyurt@samsun.edu.tr, ORCID: :0000-0001-2345-6789

how civil society can preserve its autonomy in a structure based on homogenization, such as the nation state, and the relationship between the nation state and non-governmental organizations is tried to be explained. Civil society acts as a bridge between the nation-state and the nation, establishing a balance between the state and the nation. In my study, it is emphasized that with the increase of globalization, the role of non-governmental organizations in determining the nation-state policies and in the survival of the nation state has increased. It is especially emphasized that after 1980 the impact of globalization on civil society development along with a brief reference to the nation-state in Turkey aim to make a reading for an understanding of the mutual relationship between civil society aimed.

Keywords: Nation-State, Civil Society, Globalization, Turkey

Giriş

Günümüzde özgür bir toplumun en ayırt edici özelliği örgütlenme özgürlüğünün herhangi bir kısıtlamaya başvurulmadan tanınmış olmasıdır. Böyle bir toplumda bireyler özgürce çeşitli sayıda dernek, vakıf, meslek kuruluşları gibi yapılar içerisinde yer alabilirler. Bu çerçevede özgür bir toplumun üyeleri, kendi çıkarlarını gözetmek maksadıyla bir araya gelerek sivil toplum kuruluşları içinde yer almaktadırlar. Sivil Toplum Kuruluşlarının bu anlamda demokrasilerin vazgeçilmez bir olgusu olarak kamuoyu ve baskı gücü oluşturma noktasında önemli bir işlevi bulunmaktadır. Demokrasilerde siyasal partiler eğer iktidara gelmek veya iktidarda kalmak istiyorlarsa kamuoyunu dikkate almak zorundadırlar.

Sivil toplum kavramı Batı toplumlarının gelişim sürecinin ve Batı siyasal geleneğinin içinde doğup gelişmiştir. Bu anlamda sivil toplumu tanımlarken bu geleneği göz ardı etmek pek mümkün görünmemektedir. Sivil toplum tanımı yapılırken en çok referans gösterilen tanım, liberal demokrasinin önde gelen isimlerinden, Larry Diamond'a ait olan tanım gibi gözükmemektedir. Diamond sivil toplumu şöyle tanımlamaktadır: “ Sivil toplum örgütlü sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendini üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallara bağlı olan alanıdır. Sivil toplum özel alan ve devlet arasında duran aracı bir varlıktır.” (Onbaşı, 2005: s.46). John Ehrenberg ise “sivil toplum nedir” sorusunun cevabının ancak “onu oluşturan yapıların ne yapmakta olduğuna, nasıl örgütlendiklerine ve hangi siyasal ve ekonomik güçlerin etkisinde olduğuna bakarak” verilebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle onun kendi başına, kendi içinde bir tanımını yapabilmek mümkün değildir ve basitçe piyasa-dışı, devlet-dışı bir gönüllü kamusal aktivite alanını anlamak yeterli olmamaktadır (Onbaşı, 2005: s.46).

Bassam Tibi'ye (1998: s.36) göre sivil toplum kavramı şu ön şarta dayanmaktadır: “Toplumsal ve siyasal kurumlar özerktirler; devletle ilişkilidirler, fakat devlet tarafından denetlenmezler ve devlete tabi değildirler.” Karl Marx, sivil toplumu devletten ayırmaktadır. Marx'a göre, insanın doğayla ilk etkileşimini oluşturan ekonomik hayat, insan hayatının tüm

aktivitelerinin ve sosyal hayatının temel paradigmasını oluşturur. Din, devlet, aile, kanun, ahlak, bilim gibi insani etkinliklerin tümü üretim biçimine göre şekillenir. Marx'a göre sivil toplum on sekizinci yüzyıl Avrupa'sında burjuvazi ile gelişmiştir. Onun için sivil toplum, üretici güçlerin belli evrimsel gelişiminde ortaya çıkan, bireyler arasındaki ekonomik ilişkilerin tümüdür (Bayhan, 2005: s.153).

Sivil toplum ve devlet ayrımını ilk kez Hegel yapmıştır. Hegel'e göre sivil toplum, ailenin devlete ulaşmasında diyalektik bir araçtır. Çeşitli evrelerden geçerek olgunlaşan sivil toplum, pazar ekonomisine, şirketlere, sosyal sınıflara, bireylere ve devlete bağlı olmayan farklı birey, grup ve kurumların bir mozağini ifade etmektedir. Dolayısıyla, Hegel'e göre, sivil toplum özgürlüklerin teminatı olmadığı gibi bir sözleşmeyle de oluşmamaktadır. Ona göre, sivil toplum Fransız İhtilali ile oluşan modern ulus devletin bir yönünü oluşturmakta, bireylerin haklarını savunan ulusal devletin siyasal ve yasal ekseninde gelişen uzmanlaşmış kuralların, kurumların ve grupların davranışlarının karmaşık bir bileşenini oluşturmaktadır (Kaldık, 2018: s.2541). Bu anlamda sivil toplum devletten ayrı bir alan olarak var olmasına karşılık ulus devlet örgütlenmelerinde daha çok kendine yer bulan ve ulus devletle karşılıklı bir çıkar ilişkisi çerçevesinde varlığını sürdüren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus devletin kendisi modern bir olgu olduğu gibi sivil toplum olgusu da daha önceleri izlerine rastlasak da daha çok ulus devlet örgütlenmelerinde ortaya çıkmış modern bir olgudur.

Ancak, sivil toplum kavramının günümüzdeki anlamıyla siyasal düşünürlerin kullandığı şekli arasında çok önemli farklılıklar bulunmaktadır. Günümüzde sivil toplum, devletten ayrı ve devletin müdahale edemediği, kamusal sorunların dile getirilip tartışıldığı, müzakere edildiği gönüllü birliktelik alanı biçiminde tezahür etmektedir. Dolayısıyla sivil toplum ile ilgili önemli ayırt edici özellikler olarak devletten ayrı olma, kamusal sorunlarla ilgili bir amaç taşıma ve gönüllülük daha fazla ön plana çıkmaktadır. Sivil toplumdaki ilişkiler merkezi kontrol ve hiyerarşiye tabi tutulmamaktadır. Nitekim bu bağlamda yapılan bir tanıma göre sivil toplum, devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan örgütler ve etkinlikler alanıdır.

1. Sivil Toplum ve Ulus Devlet

Demokrasinin en önemli göstergelerinden birisi devletin tahakküm alanının dışında var olan, kişinin temel hak ve özgürlüklerini rahat bir biçimde kullanma olanağına sahip olduğu ve aynı zamanda da yine aynı devlet tarafından korunmakta olan sivil bir alanın varlığıdır (Haşlak ve Güleler, 2010: s.4). Özellikle, 1980'li yıllardan sonra etkisini gittikçe artıran küreselleşme olgusu, toplumsal sistemin bütün alt sistemlerini yoğun olarak etkilemiş; ekonomik, sosyal, siyasal ve

kültürel anlamda önemli değişimlerin meydana gelmesini zorunlu kılmıştır. Bunların başında da sivil toplum olgusu gelmektedir. Günümüzde teknolojik yeniliklerin hız ve büyüklüğünde tarihin hiçbir döneminde rastlamadığımız ölçüdeki değişimler, küreselleşmeyi ve onun etkilerini önlenemez boyutlara getirmiştir. Ekonomiden siyasete yerleşmeden sivil toplum ve demokrasiye kadar birçok alanda devletin değişimi ve dönüşümü üzerinde oldukça büyük etkiler yapmıştır. Artık sadece devletin kendi içerisinde ürettiği politikalar ulus devletin devamı için yeterli görünmemektedir. Küreselleşme ekonominin küreselleşmesini sağladığı gibi siyasetinde küreselleşmesini zorunlu kılmaktadır.

Günümüzde, nüfuz alanını tüm dünya olarak kabul eden küresel siyaset anlayışı giderek güçlenmektedir. Bu durum, geleneksel siyaset anlayışından farklı bir yapıyı yansıtmaktadır. Bir başka deyimle, “küresel siyaset”, söz konusu yapının dört temel aktörü olan ulus devlet, devletler-üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Ulus devlet, bu süreçte temel birim olarak faaliyet göstermeye devam etmekte, ancak yetki ve manevra alanları belirli ölçülerde kısıtlanmaktadır. Ulus devletin merkezi egemenlik gücünü sarsan bir olgu olarak değerlendirilen Sivil Toplum Kuruluşları aynı zamanda ulus devletin yerelde gücünü artıran bir işleve sahiptir. Çünkü katılımcı ve demokratik bir sivil toplum yapısı ulus devletlerin hem kendi içinde vatandaşlarına hem de dışarda diğer ulus devletlere karşı birlik ve bütünlük içinde kalmasının imkânını da ortaya koymaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları daha demokratik, daha çoğulcu ve katılımcı bir yönetim anlayışı benimsedikleri için ulus devletin var olan temel homojenleştirici ideolojisi ile örtüşmemektedir. Ancak Sivil Toplum Kuruluşları katılımcılık, şeffaflık ve demokratik değerlere bağlılık ekseninde ulus devletin vatandaşları üzerindeki egemenlik biçimini daha açık ve denetlenebilir hale getirerek ulus devletle vatandaşın birliğini tesis etmede önemli bir işleve sahip olmaktadır. Küreselleşme sürecinin hız kazanması ile dünya ülkeleri üzerinde olduğu gibi Türkiye’de de sivil toplum örgütleri faaliyetlerini etkin olarak sürdürmeye başlamışlar ve uluslararası arenada etkili bir aktör olarak rol oynamışlardır. Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerinin hız kazanmasında küreselleşme sürecinin etkisi tek neden değildir. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de artık devletin toplum sorunlarına yeterli olamamasından kaynaklanan nedenler ve bunun sonucunda da güçlü devlet geleneğinden bağımsızlaşma isteğinin artmış olması da Sivil Toplum Kuruluşlarına ilgiyi arttırmış bu da bu kuruluşların faaliyet alanlarının gelişmesine yetkilerinin artmasına temel teşkil etmiştir (Kıvılcım, 2013: s.178). Sivil toplumun Türkiye’de 1980’lerden sonra küreselleşme ile birlikte hem niceliksel olarak hem de niteliksel olarak artışı güçlü devlet geleneğini, merkezi özelliğini ve homojen niteliğini değişime zorlamaktadır.

Küreselleşme süreci, insanların kendi hayatlarını biçimlendirme ve kendi haklarını talep etme yeteneğinin artmasına yol açmıştır. Bireylerin güçlenmesi, sivil toplumun ve demokratik süreçlerin canlılığında kendini göstermektedir. Geçtiğimiz yarım yüzyılın önemli değişimleri arasında çok canlı bir küresel sivil toplumun doğuşu da yer almaktaydı ve buna iletişim teknolojisindeki ilerlemeler yardımcı olmuş, dünyanın her yanındaki insanların karşılıklı etkileşimini kolaylaştırmıştır. Sivil toplum terimi pek çok kurumları, gönüllü kuruluşları ve ağ şebekelerini, bu arada kadın gruplarını, sendikaları, ticaret odalarını, tarım ya da konut kooperatiflerini, çevre gözcülüğü derneklerini, dine dayalı kuruluşları ve benzerlerini de kapsamaktadır. Bu tür gruplar, hükümet dışında pek çok topluluğun ilgi ve enerjilerini, kendi işlerinden ya da mesleklerinden öteye, çocukların iyiliği için ya da daha sağlıklı bir gezegen için çalışmaya kanalize etmektedir (Köse, 2003: s.16). Dolayısıyla sivil toplumu devletin karşıtı ya da askeri olanın karşıtı olmadığını belirtmekle işe başlamak gerekir. Nitekim Şerif Mardin, sivil toplumun karşıtının askeri toplum olmadığını, sivil toplum kavramının medeni olan, yani şehirli olan bunun karşıtının da gayri medenilik (Mardin, 2008: s.9) olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda sivil toplum kavramını Atar şu şekilde tanımlamaktadır:

Devlet denetimi veya baskısının ulaşmadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda, bireylerin/grupların devletten izin almadan, kovuşturmaya uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız olarak hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyokültürel etkinliklerde bulunabildikleri gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturulabildiği bir toplumu ifade eder (Atar, 1997: s.98).

Sivil toplum, yalnızca devletin dışında olmakla kalmayıp, aynı zamanda geniş anlamda politik toplumun da dışında olan ve politik toplumu etkilemek ve ulaşmak için çalışan grup ve sınıfları kapsamaktadır (Gönenç, 2001: s.42). Sivil toplum, en genel anlamıyla gönüllü, kendi kendini yaratan, kendi ayakları üzerinde duran, hukuksal bir düzenle ya da bir ortak değerler kümesiyle sınırlı, devletten özerk, örgütlü toplumsal yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır (Gönenç, 2001: s.8). Dolayısıyla sivil toplumu devletin karşısında değil devletten bağımsız hareket edebilen kuruluşlar olarak görmek gerekir. Çünkü sivil toplum devletle var olan ve devletin işleyişini kontrol eden, gerektiğinde öneriler sunabilen bir toplumsal yapının olmasını arzu eder. Ancak Türkiye’de sivil toplumun özellikle Osmanlı geleneğinden tevarüs ettiğimiz güçlü devlet geleneği ve kutsal devlet devletten özerk gelişiminde güçlükler yaşanmıştır.

2. Türkiye’de Sivil Toplum ve Ulus devlet

Osmanlı toplumunda her zaman güçlü devlet geleneğinin hâkim olduğu siyasi bir rejim mevcut olmuştur. Osmanlı siyasal yapısı içinde önceleri Sultanın, daha sonraları merkezi bürokratik elitin ağırlığı, devleti kadir-i mutlak bir kurum hâline getirmiştir. Bu ise Batı Avrupa’da

görülen aristokrasi ve burjuvazi gibi sivil toplumun temel unsuru olan sınıfların ortaya çıkmasını engellemiş ve devletin alttan ve üstten sınırlanmasını önlemiştir (Çaha, 2007: s.142). Bununla birlikte Osmanlı'da millet sistemi sivil toplumun oluşması açısından elverişli bir alan da oluşturmaktadır. Bir yönüyle Osmanlı'ya bağlı olmakla birlikte, azınlıklara merkezi idareden bağımsız bir kültürel ve hukuki alan yaratma olanağı tanınması bu durumun en bariz göstergelerindendir. Özünde “çoğulcu” bir nitelik taşıyan ve etnik kökenlere göre değil salt dinlere dayalı bir biçimde gelişen bu sistem, millet başının cemaatin lideri sıfatıyla merkezi yönetimle oluşturduğu dikey ilişki biçiminden dolayı bu özerk sivil toplum bünyesini bağımlı hâle getirmiştir (Çaha, 2007: s.154). Siyasi, ekonomik ve kültürel alanı kuşatan yüce devlete itaat makbul sayıldığı için devletin hâkimiyet alanı gittikçe güçlenmiş ve sivil toplumun alanı o oranda daralmaya başlamıştır.

Osmanlı toplumunda Batıdaki gibi tarihsel, toplumsal ve felsefi bir içeriği sahip sivil toplum unsurları yani özerk sosyal sınıfların olmaması, güçlü devlet geleneği ve sultanların güçlü otoritesine bağlanabilir (Tuncel, 2005: s.712). Bununla birlikte Osmanlı toplumunda sivil toplum potansiyeli taşıyan millet sistemi, loncalar, vakıflar, tarikatlar ve tekkeler gibi bazı unsurların varlığı da göz ardı edilemez. Bir yönüyle devlete bağlanmakla birlikte, azınlıklara merkezi idareden bağımsız bir kültürel ve hukuki alan yaratma olanağı tanınması bakımından “millet” sisteminin Osmanlı toplumunda sivil toplum konusunda en elverişli yapı olduğu söylenebilir (Gönenç, 2001: 67). Özünde "çoğulcu" bir nitelik taşıyan ve etnik kökenlere göre değil salt dinlere dayalı bir biçimde gelişen bu sistem, millet başının cemaatin lideri sıfatıyla merkezi yönetimle oluşturduğu dikey ilişki biçiminden dolayı bu özerk sivil toplum bünyesini bağımlı hale getirmiştir (Çaha, 2007: s.154). Sivil topluma en çok yaklaşan sistem olan millet sistemi uyarınca, azınlıklara tanınan kendi eğitim kurumlarını kurabilme, meclislerini oluşturabilme ve yargılama yetkileri devlet denetiminde olsa da, bu cemaatlerin devletten özerk bir yaşam alanına sahip olduklarının göstergesidir (Gönenç, 2001: s.90). Batıda şekillenen sivil toplum anlayışı ile benzerlikler gösteren “Osmanlı Millet Sistemi”, yapılanmaları ve faaliyet alanları devlet denetiminde olsa da yabancılara tanınan kendilerine ait yargılama sistemleri, kendi lokal meclislerini oluşturabilme ve kendi eğitim kurumlarını açabilme hakları farklı cemaatlerin devletten özerk bir hareket kabiliyeti oluşturduklarını göstermektedir. Osmanlı'da bu duruma benzer kısmi özerkliğe sahip loncalar, tarikat yapılanmaları ve ahilik teşkilatları da oluşmuştur. Temelde mesleki birlikler olarak şekillenen loncalar, usta çırak ilişkileri ve zanaatkârlık çerçevesinde yapılan ahilik teşkilatı zamanla Osmanlı şehirlerinde yönetim ile halk arasında farklı iletişim kanalları oluşturan ve bir anlamda iletişimi kolaylaştıran yapıların oluşmasına sebep olmuştur (Eminoğlu, 2018: s.13). Osmanlı devlet yapısındaki bu ayrıcalıklı durum zamanla sivil toplum unsurlarının bu konumunu

kaybetmesine neden olmuştur. Çok tartışmalı olsa bile Türkiye’de İslam dininden ve Osmanlı pratiğinden beslenen güçlü bir sivil geleneğin olduğu söylenebilir. Bu miras, olumlu ve olumsuz yönleriyle yeni bir toplum vücuda getirmeye yönelik Cumhuriyet’e taşınmıştır. 1930’lu yılların parti devlet bütünleşmesi neticesinde devletçi elitin öngörmediği alternatif hiç bir sosyal oluşumun devam etmesi söz konusu olmamış, sivil toplumun yeniden canlanması ancak 1950’lerde Demokrat Parti iktidarı ile olmuştur (Çaha, 2007: s.236). Tabii olarak şunu göz ardı etmemek gerekir ki yeni bir ulus devletin kuruluşunda kurtuluş mücadelesi verdiği bir dönemde sivil toplum olarak görünen bütün unsurlar bir şekilde devletin bekası için bu mücadeleye katılmışlar ve öncelik vatanın kurtarılması olduğu için uzun bir dönem devletten bağımsız örgütlü sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi mümkün olmamıştır. Elbette bunda bir kısım politikaların da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu politikalar sivil alanı baskılayarak ve homojenleştirmeye çalışarak sivil toplumun gelişmesini akim bırakmıştır.

Sonuç olarak, sivil toplum derken devletten ayrılmış, özel mülkiyete ve serbest piyasaya dayalı bir ekonomik alanın varlığı kastediliyorsa, Osmanlı’da böyle bir şeyin olmadığı genel olarak doğrudur. Ama sivil toplum denince devlet dışı gönüllü kuruluşlar kastediliyorsa, bunların Osmanlı’da vakıflar, loncalar, tarikatlar ve dinî cemaatler biçiminde mevcut olduğu söylenebilir (Gülalp, 2002: s.287).

Tek Parti dönemi, Osmanlı’dan güdük veya sönük de olsa bir sivil toplum mirası devralmıştı. Ancak Tek Parti döneminin (1923-1946) tek tipleştirme ve homojenleştirme politikaları karşısında bu tür sivil toplum unsurları işlevsiz kalmıştır (Çaha, 2005: s.693). Böylece, Tek Parti döneminde, demokrasinin toplumsal ayağı olan sivil toplum unsurlarını oluşturan farklı düşünce, ideoloji, grup, parti, dernek gibi oluşumların hepsi yok edilmiş ve üniter bir yapı ortaya çıkarılmıştır (Çaha, 2007: s.196). Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte Tek Parti döneminde yasaklanmış olan çok sayıda sivil toplum unsuru ekonomik, siyasal ve kültürel alanda tekrar ortaya çıkmıştır (Çaha, 2007: s.221). Bu üniter yapı ulus devletin temel niteliği olarak 1980’lere kadar temel bir anlayış olarak gelmiş ve bu yapının değişmesini zorlayacak sivil toplum unsurları ya baskılanmış ya da bir şekilde devletin güdümünde yer alan kuruluşlara dönüşmüştür.

Ülkemizde özellikle 1980’lerden sonra tartışılmaya, 1990’lı yıllardan bu tarafa da artan düzeyde ilgi görmeye başlayan sivil toplum kavramının genel itibariyle; “devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelerek için kullanılan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alan” şeklinde tanımlandığını belirtmek gerekir (Öner, 2001: 59). Dünyadaki gelişmelerle paralel doğrultuda, 1980’lerden sonra, Türkiye’de de sivil toplumun gelişen bir yapı arz ettiğini ifade eden Keyman, bu süre boyunca Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının arttığını, sivil toplumun öneminin ve sivil

toplum söylemlerinin arttığı, Türkiye'nin demokratikleşmesinin ön koşulu olarak ifade edilmeye başlandığının ve sivil toplumun Türkiye'nin demokratikleşmesinin, güçlü ekonomi programlarının, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme sürecinde önemli bir aktör olarak tanımlandığının altını çizmektedir (Keyman, 2006: s.321). Türkiye'de 80'li yıllarda başlayan ve 90'lı yıllar boyunca devam eden sosyopolitik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim ile güçlü devlet geleneğinden uzaklaşmış, yönetim mekanizmasında siyasi merkezin dışında daha çok aktör rol oynamaya başlamıştır. Türkiye ekonomisi ve kültürel hayatına devletin etkisi azalmış daha doğrusu devlet gücünü toplumdaki diğer aktörlerle paylaşır hâle gelmiştir (Sarıbay, 2000: s.105).

Sivil toplum kuruluşları da bu ortamda ortaya çıkıp, Türkiye siyasetinin önemli aktörleri durumuna geldiler. Sivil topluma duyulan bu ilgi, yalnızca güçlü devlet geleneğinin yarattığı genel hoşnutsuzluktan, bu hoşnutsuzluğun hiç de önemsiz olmayan nedenleri arasında devletin gittikçe toplumdaki bağımsızlaşarak toplumsal ve kültürel talepleri karşılayamamasından, toplumsal sorunlarla başa çıkamamasından kaynaklanmıyordu (Özbudun ve Keyman, 2003: s.320). Aynı zamanda dünyada gittikçe artan küreselleşmenin etkileriyle birlikte ulusal ve uluslararası sorunlara karşı duyarlı devletten bağımsız olarak çalışma ve baskı gücü oluşturabilme isteği sivil toplum kuruluşlarını daha canlı bir hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum sivil toplum kuruluşlarının istek ve beklentilerini karşılayabilmek için salt devletten beklenen politikalar yerine devlete baskı yapacak katılım mekanizmalarının hareketine de olanak sağlamıştır. 1980'lerin sonlarında merkezîyetçi, otoriter devlet yapısının toplum üzerindeki baskısının azalmasıyla siyasal katılım alanı yeniden hareketli bir görünüm kazanmaya başlamış, önemli bir siyasal katılım biçimi olarak Sivil Toplum Kuruluşları öne çıkmıştır (Aslan ve Kaya, 2004: s.221). Bu süreçte sivil toplum kuruluşları, merkezîyetçi yapılanmayı adem-i merkezîyetçi bir yapıya çevirmede önemli bir rol oynamıştır. Merkezîyetçiliğini sürdürmek amacıyla devlet, ekonomi dahil üzere hiçbir alanda topluma inisiyatif bırakmama yönündeki eğilimini terk ederek, 1980 sonrasındaki değişimlerle ve yeniden yapılanma girişimleriyle, yetkilerini daha fazla manevra sağlamak amacıyla kısmen de olsa yerel yönetimlere devretmiştir (Çaha, 2007: s.302). Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları daha öncede vurgulandığı gibi birlikte büyüyen ve gelişen olgular olarak ulus devletin yapısını değiştirmede oldukça önemli işlevler yüklenmiştir. Küreselleşme sürecinin desteklediği bu yaklaşım, ulus devlet anlayışının dönüşümü, kamu sektörü ve kamu yönetiminin küçültülmesi ve sivil toplum örgütlerinin etkinliğini öngörmüştür. Böylece, küreselleşme süreci, bu hedeflere ulaşılabilmesinde yerelleşmeye önemli bir rol yüklemiştir (Güler, 2000: s.14). Bu anlamda sivilleşme sivil toplum kuruluşları modern anlamdaki yerelleştirmenin çeşitli uygulamalarıdır.

Aslında Sivil Toplum Kuruluşları denince, devletten özerk, kendi ayakları üzerinde durabilen çoğulcu yapılara dayanan gönüllü kuruluşlar anlaşılmalıdır. Türkiye’de sağlıklı, demokratik ve özgürlükçü bir sivil toplumun gelişmesi, siyasal değerlerin devlet zihniyetinden ve toplumun devlet tarafından üstten şekillendirilmesinden kurtulmasına bağlıdır. Devletin hâkim bir güç olarak vatandaşları üzerinde baskıcı ve homojenleştirici tutum ve davranışları sivil toplum anlayışının gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Bu tutum ve zihniyet 1980’lere kadar ve kısmen de 2000’li yıllara kadar devam etmiştir.

Türk modernleşme sürecinin temel niteliklerinden biri olan toplumu tepeden devlet merkezci bir şekilde yönetme anlayışı, 1980’ler ve özellikle 1990’lar boyunca çok ciddi bir meşruiyet ve temsil krizi ile karşılaştı. Bu krize çeşitli değişimler ve dönüşümler neden oldu. Birincisi, büyük ölçüde neoliberal söylemin ortaya çıkışı ve pekişmesi sonucu şekillenen 1980’li yıllardaki dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlere paralel şekilde, ulusal kalkınmacılık ideolojisinin iflas etmesidir. İthal ikameci sanayileşme politikalarının 1980’lerde yerini ihracata dayalı sanayileşmeye bırakması ve özellikle 1990’larda Türk ekonomisinin ekonomik küreselleşmeye hızlı bir şekilde maruz kalması, ulusal kalkınmacılık ideolojisinin gücünü ve meşruiyetini önemli ölçüde azalttı. Türkiye’de ekonomi ilişkilerinin düzenlenmesi gittikçe neoliberalizmin “bireysellik”, “serbest piyasa” ve “minimal devlet” söylemleri tarafından yönlendirilmeye başlandı. Bu dönüşüm sonucu, bireysel hak ve özgürlükler için toplumsal çağrılarda, demokratikleşmenin devlet-toplum ilişkilerindeki öneminde ve Avrupa’ya uyum sürecinin yeterli ve etkili devlet yaratmadaki olumlu ve dönüştürücü etkisinde artış yaşandı. İkincisi, organik toplum görüşü ve bununla birlikte gelişen kimlik/farklılık politikalarının çöküşü bu dönemde gerçekleşti. Bu bağlamda, dini düşünce alanının ve “Kürt sorununun” yeniden canlanması, organik toplum görüşüne çok güçlü bir meydan okuma yönelterek, sonuç itibarıyla Türkiye’deki politik kültürün parçalanması sürecini başlattı. Muhafazakâr söylemin güçlü bir siyasi, ekonomik ve kültürel aktör olarak yeniden ortaya çıkması güçlü devlet geleneğinin laik temelini sarstı. Hem etnik farklılık hem de etnik şiddet şekli olarak telaffuz edilen Kürt sorunu ise, organik toplum görüşü ve devlet ile millet arasında olduğu varsayılan birliği sarstı. Üçüncüsü, 1980’lerden beri sivil toplum örgütlerinin niteliksel gelişimlerinde ve devlet toplum ilişkilerinin demokratikleştirilmesi ihtiyacına yönelik toplumsal taleplerde ciddi bir artış meydana gelmektedir. Sivil toplum örgütleri, bir hak ve özgürlükler dilinin oluşturulması ve aynı zamanda bireysellik söyleminin ve katılımcı demokrasi fikrinin toplumla tanıştırılması bağlamında çok önemli oldular. Dahası, organik toplum görüşü ile bütünleşmiş olan ve uzun bir hâkimiyete sahip olan devlet merkezci örgütsel hayata meydan okudular. Bu görüşün aksine, sivil toplum örgütleri, toplumsal hayatı devletten bağımsız olarak etkin kılmaya çalışma; güçlü devlet geleneğini ve toplumun

tepeden aşağıya doğru yönetilme şeklini eleştirme; cumhuriyet ve ödevler esasına göre tanımlanan vatandaşlık kavramını, bireysel, grupsal tabanlı özerklik, çoğulculuk ve demokrasi taleplerini içeren hak ve özgürlüklerin felsefi ilkeleri üzerine konumlandırılmış demokrasi ile aktif bir vatandaşlık kavramına dönüştürme girişimlerinde bulundular. Bu bağlamda, Türkiye'deki sivil toplum fikrinin, sivil toplumun modernitedeki işleviyle gerek tanımsal gerek kurumsal anlamda bir benzerlik oluşturmasının ve kendisini devletten bağımsız bir örgütsel yaşam alanı ve demokratikleşme için gerekli hayati alan olarak var etmesinin, 1980'li ve 1990'lı yıllarda gerçekleştiği öne sürülebilir (Keyman, 2006: ss.27-28).

Sivil toplumun temel özelliği olan örgütsel yaşam, farklı alanlarda hareket eden Sivil Toplum Kuruluşlarını içermektedir. Örgütsel yaşam olarak sivil toplumun gelişmesi için, bu alanın siyasal ve ekonomik toplumdaki bağımsız olması ve bu kuruluşların da gönüllü kuruluşlar olarak devlet denetiminin dışında olması gerekmektedir. Aksi takdirde modern anlamda sivil bir sivil toplum kuruluşundan söz edilemez. Sivil toplumu devlet alanının dışında demokratik değerler üzerinde biçimlenmiş ve her şeyden önce vatandaşın ya da üyelerinin menfaatleri için çalışan kuruluşlar olarak görmek gerekmektedir. Tosun'a göre, devletle sivil toplum arasındaki ilişkinin demokratik değerler üzerinden yapılandırılması devleti zayıflatmaz, aksine güçlü ve örgütlü Sivil Toplum Kuruluşları yurttaş katılımının önünü açar. Böylece sistemin yaşadığı temsil ve meşruluk krizlerinin aşılması, kirlendiği düşünülen siyasete ilişkin etik değerlerin yeniden üretilmesi sağlanabilir. Yurttaşın sadece oy veren seçmenler olarak kaldığı pasif katılım düzeyinden alınarak, birlikler oluşturan, soran, danışılan ve karar veren bireyler olarak aktifleştirilmesi Sivil Toplum Kuruluşları sayesinde gerçekleşmektedir (Tosun, 2005: s.141).

Sivil Toplum Kuruluşlarının gelişiminin arkasında yatan en büyük etken, liberal felsefenin tekrar güçlenmeye başlamasıdır. Geçtiğimiz çeyrek yüzyıl boyunca, neoliberalizmin ilkeleri doğrultusunda, devletin üzerindeki sosyal yükümlülüklerin azaltılmasının bir yolu olarak Sivil Toplum Kuruluşlarının ön plana çıkartıldığı, sivil toplum söyleminin neoliberal felsefenin bir uzantısı hâline geldiği görülmektedir (Özdemir, 2004: s.142). 1980 darbesinden sonra neoliberal felsefe ekonomide ve siyasette etkin hale gelmeye başladığı bir dönemdir. Özellikle, 12 Eylül 1980 askeri darbe sonrası sağda ve solda yer alan ana politik akımlar, güçlü devlet geleneğinin dönüştürülmesi ve demokratik olarak denetlenmesi gerektiği yönünde ortak bir tutum takındılar ve bu dönüşüm ve denetimin motor gücü olarak da sivil toplum kavramı ön plana çıktı (Yıldız, 2007: s.53). Çünkü askeri yönetim sadece siyaset alanı üzerinde değil sivil toplum alanı üzerinde de baskıcı bir politika yürütmüştür. Türkiye'de bazı aydınlar tarafından başlatılan ve bir ölçüde kitleleşen sivil toplum talebinin tam da 1980'li yıllara denk düşmesi tesadüf değildir. Söz konusu aydınların çoğu sivil toplumun güçsüzlüğünün askeri darbelere davetiye çıkardığı

noktasında uzlaşma içindeydiler. Bu aydınlar, toplumsal inisiyatiflerin yukardan müdahalelerle merkezi otoritenin denetimine alınması karşısında, sivil toplum kavramını gündeme getirerek toplumsal hareketliliği canlandırmayı amaçladılar (Çaha, 1994: s.79). Sivil toplum talepleri askeri darbe sonrası, devletin giderek artan hayatın her alanını düzenleme istek ve gücüne karşı, birey ve grupların hak ve özgürlük taleplerini dolayısıyla demokrasiyi güçlendirerek askeri darbelere zemin hazırlayan şartları bertaraf etmek amacıyla gündeme gelmiştir.

Özellikle 1980'lerden itibaren Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmeler, Batı ve Latin Avrupa'daki askeri cunta yönetimlerinden demokrasiye geçiş süreçlerinin başarısı, tüm dünyada sivil toplum kavramının yeniden canlanmasına öncülük etmiştir. BM ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinde ciddi bir gelişme gözlenmiş ve 1992'de Rio'da toplanan BM Konferansına 1400 gönüllü kuruluş katılmış, binlercesi de konferansa paralel olarak yapılan Küresel Forum'a katılmıştır. Daha sonra yapılan çeşitli konferanslara da (1993 Viyana İnsan Hakları Konferansı, 1995 Pekin Dünya Kadınlar Konferansı, 1996 İstanbul Habitat Konferansı gibi) çok sayıda gönüllü kuruluş katılmıştır. Küreselleşme, özellikle "sürdürülebilir kalkınma" temelinde gerekli yönetim eylemini sivil toplum örgütlerine açarak daha çoğulcu ve katılımcı yaklaşımlar için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Keza yönetim kavramı çerçevesinde savunulan çoklu yönetimin en önemli sacayağını da sivil toplum örgütleri oluşturmaktadır (Köse, 2003: s.17).

1990'larda hem güçlü devlet geleneğinde yaşanan krizin, hem de kültürel küreselleşme sürecinin etkisiyle sivil toplum kuruluşları nicel ve nitel olarak önemli bir yükseliş gösterdi. Bunlar 1) Demokratikleşme sürecinin "vazgeçilmez bir ögesi," 2) Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkilerinin istikrara kavuşturulmasında "gerekli bir etken" ve 3) Türk devletinin modernleşmesi ve liberalleşmesi, böylece iktidarı ve etkinlikleri toplum denetimine "açık" bir siyasal örgütlenmeye dönüşebilmesi açısından "önemli bir öge" olarak görülüyordu (Özbudun ve Keyman, 2003: s.321). Türkiye'de, 1993'te özel radyo ve televizyon yayınları ve 1995'te siyasal partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve kooperatifler arasında organik ilişkileri ve işbirliğini yasaklayan anayasa maddelerinin kaldırılması, sivil toplumun gelişmesine katkı sağlayan düzenlemelerdir (Özbudun, 1999: s.114).

2000'li yıllarda AB sürecini de içeren küresel ilişki ağı, ekonomik, teknolojik ve iletişimsel gelişmeler ve bu gelişmelerle birlikte diğer ülkelerde birey devlet ilişkilerinin ne şekilde kurgulandığının artık daha rahat izlenebilmesinden dolayı, Türkiye'de ulus devlet konusundaki tartışmalarda doğal olarak etkilenmiş, önceden tartışılmayan konular da tartışılır hâle gelmiştir (Bülbül, 2006: ss.23-24). Bu tartışmalar seküler laik çevrelerce ulus devletin elden gidiyor şeklinde yorumlanmasına ve meydana gelen değişimler karşısında direnç göstermelerine neden olmuştur.

Bu zihniyet yapısı ulus devletin değişimi ve dönüşümünde en önemli saç ayaklarından biri olan sivil toplumun gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de demokratik sivil toplumun gelişmesinin önünde birçok engelin ve problemin olduğunu belirten Çaha Türkiye’de sivil toplumun temel problemlerini dört kategoride toplamaktadır. Bu çerçevede, Çaha, ilk problemi, anayasanın, geniş ölçüde demokratik ve özgürlük ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeniyle özgürlükçü bir sivil toplum dinamizmine dönüşümün yaşanmaması; ikinci problemi 1990’ların ortalarından itibaren siyasi hayatın, ordu ağırlıklı yaşanması olarak görmektedir. Sivil siyasetçiden çok, ordunun, siyasete dâhil olmasıyla da özgürlükler, haklar ve farklılaşmaların gelişemediğini ifade etmekteyken; üçüncü problem olarak, tam anlamıyla serbest piyasa ekonomisine geçilmemesi nedeniyle ekonominin devlet temelli yön bulmasının, demokrasinin toplum ekseninde yer bulmasının önünün tıkanması olarak göstermektedir. Sivil toplumun Türkiye’deki problemleri konusunda dördüncü olarak ise Çaha şu ifadeleri kullanmaktadır: “Türk siyasal yaşamı iki çatışmacı zihniyet tarafından aşırı biçimde kutuplaşmış durumdadır. Oysa demokratik rejimlerde özgürlükler ancak karşılıklı diyalog, konsensüs, anlaşma, hoşgörü ve tolerans ortamında gelişebilmektedir. Sivil toplumun gelişebilmesi için bu bakımdan politik gerginliği giderecek yumuşak yapıyı bir oluşuma ihtiyaç hissedilmektedir.” (Çaha, 2005: s.697). Ancak Türkiye’de devlet ve devleti yönetenler politik gerginlikleri bir oy potansiyeli olarak görmekte ve bunun içinde sivil toplum kuruluşlarını çoğu zaman yanına çekmeyi başaran hükümetler mevcudiyetini daha uzun süre devam ettirebilmektedirler.

Türkiye’de devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiye baktığımızda, kuramsal olarak siyasal alanda konuşlanan devletin, elinde tuttuğu siyasal iktidar aracılığıyla özel alanda olduğu kadar sivil toplum kuruluşlarının konuşlandığı kamusal alan üzerinde de geniş ölçüde düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olduğu dikkati çeker. Toplumsal zihniyetin ve siyasal kültürün müsait olduğu Türkiye benzeri toplumlarda devlet bir yandan kendini toplumdaki farklılaştırırken, diğer yandan kendini yeniden üretme cihazlarına sahip bir kimlik geliştirmiştir (Mahçupyan, 1997: s.122). Devlet-sivil toplum ilişkisinin Türkiye’nin demokratikleşme sürecindeki yerine ilişkin tartışmaların iki önemli konu üzerinde durmak gerekmektedir. Birincisi, verili güçlü devlet-zayıf toplum yapılanması ve bu yapı içinde ordunun belirleyici rolü; ikincisi, demokratik sivil toplumu oluşturacak koşulların geçerli olup, olmadığıdır. Türkiye’de siyasal sürece yön veren politikacıların ve devlet elitinin zihni dünyasında siyaset farklı çıkarların, düşüncelerin, tercihlerin yarışarak uzlaştırıcı çözümlere bağlanmasını içeren bir toplumsal pratik değil, yönetimin hedefleri doğrultusunda toplumun değiştirilmesinin bir aracı olarak algılanmaktadır (Turan, 1987: s.67).

Dolayısıyla Türkiye’de yerleşme, sivil toplum ve buna bağlı olarak yeni kamu yönetimi anlayışı ve yönetişimin gelişip yerleşmesi güç olmuştur.

Yönetişim kavramı, klasik yönetim yapılarınca tek taraflı olarak belirlenen ilişkiler yerine çok aktörlü ve etkileşimli ilişkileri içeren ve birlikte yönetme, birlikte düzenleme ve kamu-özel sektör ortaklığı felsefesine dayalı bir yönetim sürecidir. Yönetişimin uygulanmasındaki kilit nokta, herhangi bir yörenin halkının kendilerini ilgilendiren konulara ilişkin alınacak kararların oluşum sürecine katılımı ve buna imkân verecek yapının, başka bir deyişle yerinden yönetimin sağlanmasıdır (Palabıyık, 2003: s.227). Yönetişim kavramının ulusal boyuttaki etkilerini olumlu değerlendiren görüşler de söz konusudur. Buna göre, yönetişimin “devletin küçültülmesi” olarak algılanması yanlıştır ve tam tersine yönetişim kavramı ulus devletın sorun çözme yeteneğini arttırmakta ve toplumsal işbirliğini harekete geçirerek ulus devlete çok önemli katkılar sağlamaktadır (Çukurçayır, 2003: s.268). Kavram, “devlet toplumu yönetir” savını terk ederek, devletin dışındaki örgütlerin de devlet yönetimine eşit şekilde katılımını önermektedir. Devlet-toplum arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesinden yola çıkan model, küreselleşmenin zorunlu bir süreç olduğu argümanından hareketle, küreselleşen bir dünyaya uygun bir iktidar tarzı, yeni bir devlet anlayışı ve yeni bir yönetim üslubu geliştirmeyi hedeflemektedir (Bayramoğlu, 2002: s.85). Yönetişim kavramı, devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını kapsamakta ve geleneksel yönetimden farkını, özellikle halkın talep ve beklentilerini yönetime iletmede önemli rol oynayan sivil toplum örgütlerini yönetim mekanizmasına dâhil etmesi oluşturmaktadır. Sivil toplum örgütleri, bu mekanizma içinde insanların yaşam çevrelerini biçimlendirme isteklerinin bir aracı ve “yaşamlarına sahip çıkmanın alternatif yöntemleri”nden birisi olarak ön plana çıkmaktadır (Çukurçayır, 2003: s.212).

Yönetişim stratejisi, sivil toplumun kamu yönetimine daha aktif olarak katılımını gerektirir. Bu katılım ise, devletin kamusal sorumluluklarını özel sektöre devretmesi, devletin sosyal işlevlerinin özelleştirilmesi, serbest piyasanın teşvik edilmesi olarak anlaşılmaktadır. Devlete karşı toplum fikri etrafında oluşmuş olan bu sivil toplumcu anlayış, sivil toplumla piyasayı eşitler ve demokrasiyi, sivil toplumun etkinliğini, piyasanın devlet kontrolünden çıkarılması olarak görür. Sivil toplum örgütleri ise devletin ve özel sektörün bıraktığı açıkları kapatan, neoliberal sürecin yarattığı tahribatın yardımlaşma, sadaka gibi yöntemlerle üstünü örten ve sosyal hakların hak temelinden çıkarılarak yardım olarak algılanmasını kolaylaştıran kuruluşlar olarak işlev kazanmıştır. Sivil toplum örgütlerine biçilen bir diğer görev ise geleneklerin korunmasında ve toplumun bütünlüğünün sağlanmasında rol üstlenmesidir. Yani sivil toplum örgütleri her durumda devlete yardımcı, tamamlayıcı olmalıdır (Doğanay, 2007: s.83). Sivil toplum kuruluşlarının karar alma ve denetleme süreçlerine dâhil edilmesi yönetişimin uygulanabilirliği

açısından çok önemlidir. Çünkü Sivil Toplum Kuruluşları olmaksızın kamu yönetiminin etkin, sorumluluk sahibi ve şeffaf hale getirilmesi ve alınan kararların meşruluğunu sağlayan katılımın artırılması mümkün gözükmemektedir (Tosun, 2003: s.250). Dolayısıyla, devletin toplumdaki ve Sivil Toplum Kuruluşlarından bağımsız şekilde hareket etmesi ulus devlet egemenliğinin meşruluğu sorununu da beraberinde getirmektedir. Demokratik ulus devlet yapısı içerisinde beklenen şey yönetimin ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte hareket ederek kararlar almasıdır. Ancak bu her zaman ve her konuda mümkün olmadığı gibi Sivil Toplum Kuruluşlarının da her zaman demokratik çerçevede içerisinde hem toplumun hem de devletin yararını gözeterek bir dengeyi tutturmaları mümkün olmamaktadır. Kimi zaman Sivil Toplum Kuruluşları küresel kapitalizmin ve uluslararası örgütlerin yönlendirmesine açık hâle gelerek meşru demokratik yönetimin işlevsiz hale gelmesinin aktörleri olabilmektedirler. Bu anlamda tüm sivil toplumların veya Sivil Toplum Kuruluşlarının demokratik meşruluğun kaynağı olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi, tüm Sivil Toplum kuruluşlarının demokratikleştirici işlevlere sahip olduğunu söylemek de mümkün değildir. Kamusal yaşamda sivil toplum örgütleri ne kadar fazla ise, ne kadar farklılıkları bir arada yaşatabiliyor ve birbirleri üzerinde tahakküm kurmadan birlikte yaşamayı gerçekleştirebiliyorsa, sivil toplumun o kadar demokratik olduğunu söyleyebiliriz.

Sivil toplum küreselleşmenin de etkisiyle demokrasinin olmazsa olmaz bir koşulu haline gelmiştir. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının çoğu gerçekte küreselleşmeyi "uzun dönemde direnilmesi gereken bir süreç" ya da "Türkiye toplumunu olumlu etkilemesini sağlamak için ciddiyetle ele alınması gereken bir sorun" olarak görmektedir. Başka bir deyişle, sivil toplum konusundaki genel düşünsel söylemde küreselleşmenin Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine yardımcı bir etken olarak kabul edilmesi, sivil toplum kuruluşlarının kendilerinin küreselleşmenin yararı konusunda söyledikleriyle uyumlu değildir. Görüldüğü kadarıyla bunların çoğu kültürel küreselleşmenin uzun dönemli etkileri konusuna "epeyce kuşkuyla" yaklaşmaktadır (Özbudun ve Keyman, 2003: s.322). Etkili bir sivil toplumun varlığı demokratikleşme sürecine ve bu sürecin devlet-toplum ilişkilerinde yerleşip derinleşmesine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Türkiye'de yaşanan birçok sorunun temelinde böyle bir sivil toplumun varlığının eksikliği yatmaktadır. Türkiye'de 1980'den sonra zaman zaman olumsuz gelişmeler yaşansa da özellikle 2000'li yıllardan sonra çok önemli gelişmelerin yaşandığını gözlemliyoruz.

Sonuç

Özetle Türkiye'de sivil toplumun tarihsel bakımdan köklü bir geçmişinden bahsedemeyiz. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı teşebbüsler Batıdaki sivil toplum kuruluşlarına benzetilebilir, ancak bunların birçoğu sivil toplum olma özelliğinden yoksundur.

Türkiye’de bu anlamda sivil toplum olma çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun temel sebeplerinden birincisi sivil alanı kurumsallaştırmaya çalışanların politik topluma mensup kişiler olması, ikincisi getirilmek istenen niteliklerin halkın değer sistemleriyle çatışmasıdır.

Bu anlamda Türkiye’de sivil toplum-devlet arasındaki ilişkinin özellikle Cumhuriyetle birlikte sürekli gerilimlere ve çatışmalara dayalı olarak geliştiği devletin sivil toplum aleyhine tepeden inmece halka rağmen icraatın uygulandığı bir toplum mühendisliği rolünü üstlendiğini söyleyebiliriz.

1950 yıllarında başlayan çok partili dönem sivil toplum konusunda yeni bir süreci başlatmıştır. Demokrat partinin iktidara gelmesiyle birlikte tek parti döneminde yasaklanmış olan sivil toplum unsurlarının tekrar sahneye çıktığını görmekteyiz. 1950-1980 arası dönemde hem siyasi hem de sosyal alanda ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Ancak on yılda bir gelen darbe süreçleri sivil toplumu da olabildiğince engellemiş politize etmiştir. Esas sivil toplumla ilgili gelişmelerin 1980li yıllardan sonra parladığını görürüz. Artık birçok istek ve talep toplum katında dile getirilmeye ve devlet üzerinde etkin olmaya devletten bir takım haklar koparmaya devlet politikalarını etkilemeye başlamıştır. Küreselleşme sonucu ulus devletin meşruiyetinin zayıflaması Sivil Toplum Kuruluşlarını toplumların taleplerini dile getirmede ve aynı zamanda ulus devletin meşruiyet zeminini oluşturmada en etkili araçlar hâline getirmiştir. Bu anlamda sivil toplum olmadan etkin, verimli ve güçlü bir devlet söz konusu olamaz. Ulus devletin vatandaşı üzerindeki meşruiyeti sivil toplumun gücü ve etkisiyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla sivil toplumla ulus devlet varlığını karşılıklı olarak birbirine borçlu olan iki olgudur. Türkiye’de kamusal alanla sivil alan farklı amaçlara hizmet eden bir yapıda olması düşünülemez. Sivil toplum bir ulus devlet çatısı altında yaşadığı yaşayacağı düşünüldüğünde sivil toplumun ulus devletin temel niteliklerine sivil toplum alanının çıkarlarını da göz önünde bulundurmamak koşuluyla destek vermesi ulus devletin varlığının devamı içinde gerekli görünmektedir. Her ne kadar sivil toplumu devlet alanının dışında olarak nitelendirsek de modern devlet olgusuyla birlikte sivil toplumun neşvünema bulduğunu akıldan çıkarmamak gerekir.

Kaynakça

- Aslan, M., Kaya, G. (2004). 1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 4, Sayı: 1. 213-223.
- Atar, Y. (1997). Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet DUALİZMİ. *Yeni Türkiye Dergisi*, Sivil Toplum Özel Sayı: 18. 98-105.
- Bayhan, V. (2005). *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Bayramoğlu, S. (2002). Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim. *Praksis Dergisi*, Sayı: 7. 85-116.
- Bülbül, K. (2006). Ulus-Devlet, Ulusallığın Dönüşümü ve Türkiye. *D.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, 23-47.
- Çaha Ö. (1994). Osmanlı'da Sivil Toplum. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 49. Sayı: 3. 79-99.
- Çaha Ö. (2005). *Sivil Toplumun Türkiye'deki Sorunları*. Selahaddin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ. (Editörler). 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat. Cilt 2. İstanbul: Aktüel Yayınları. 689-707.
- Çaha Ö. (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Plato Film Yayıncılık.
- Çukurçayır, A. (2003). *Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Yönetişim*, Muhittin Acar, Hüseyin Özgür. (Editörler). Çağdaş Kamu Yönetimi I. Ankara: Nobel Yayıncılık. 259-275.
- Doğanay, Ü. (2007). AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 62. Sayı 1. 65-88.
- Eminoğlu, M.A. (2018). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Devlet İlişkilerinin Siyasal İletişim Perspektifinden Analizi ve Bir Model Önerisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Gönenç, A.A. (2001). Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi, Levent Gönenç. (Hazırlayan). 1-164. <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/sivil-toplum-aysenur-akpinar.pdf>.
- Gülalp, H. (2002). Sivil Toplum: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Cogito*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Sayı: 32.
- Güler, B. A (2000). Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Ademi Merkezilik mi?. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 2(9). 14-29.
- Haşlak, İ., Güleler, S. (2010). Sosyal ve Siyasal Düşüncede Sivil Toplum Tartışmaları ve Toplulukçu Düşüncede Topluluk, Birey ve Devlet Anlayışı. *III. Uluslararası STK'lar Kongresi*, 3-9.
- Kaldık, B. (2018). Demokrasi Olgusu Bağlamında Devlet ve Sivil Toplum İlişkisi, *JSHSR*, Vol:5/Issue:26. 2538-2546.
- Keyman, E. F. (2006). *Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum*, Mehmet Zincirkıran. (Editör). Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. Ankara: Nova Yayıncılık.

- Kıvılcım, F. (2013). *1980'den Günümüze Küreselleşmenin Demokrasi ve Ulus Devlet Kavramlarına Etkisi Türkiye Değerlendirmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köse, H. Ö. (2003). Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü. *Sayıstay Dergisi*, Sayı: 49. 3-46.
- Mahçupyan, E. (1997). *İdeolojiler ve Modernite*. 2. Baskı, İstanbul: Yol Yayınları.
- Mardin, Ş. (2008). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder. (Derleyenler). İstanbul: İletişim yayınları.
- Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Öner, Ş. (2001). Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi ve Katılım Algılamaları. *ÇYYD*, Cilt 10. Sayı: 2. 51-67.
- Özbudun, E. (1999). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon*. Elisabeth Özdalga, Sune Persson. (Editörler). Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özbudun, E., Keyman. F. (2003). *Türkiye'de kültürel küreselleşme*. Peter L. Berger, Samuel P. Huntington, (Editörler). Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik. (Çev. Ayla Ortaç). İstanbul: Kitap Yayınevi, 303-327.
- Özdemir, S. (2004). Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) ve Sosyal Rehaf'ın Sağlanması Artan Rolü. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 48. 129-161.
- Palabıyık, H. (2003). *Yönetimden Yönetişime: Yönetişim, Kentsel Yönetişim ve Uygulamaları İle Yönetişimde Ölçülebilirlik Üzerine Açıklamalar*. Akif Çukurçayır, Ayşe Tekel. (Editörler). Yerel ve Kentsel Politikalar. Konya: Çizgi Kitabevi. 225-277.
- Sarıbay, A.Y. (2000). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tibi, B. (1998). *Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tosun, G.E. (2003). *Sivil Toplum*. Muhittin Acar, Hüseyin Özgür. (Editörler). Çağdaş Kamu Yönetimi I. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tosun, G.E. (2005). *Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*. Lütfi Sunar. (Editör). Sivil Toplum ve Demokrasi. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 224-243.

- Tuncel, G. (2005). *Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi*. Selahaddin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ. (Editörler). 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat. Cilt 2. İstanbul: Aktüel Yayınları. 709-736.
- Turan, İ. (1987). Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar. *Türkiye Belediye-İş Sendikası Eğitim Dizisi*, Sayı: 6.
- Yıldız, A. (2007). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene/ Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim Yayınları.